

Primož Krašovec

SMETNJAK VS. LJUBLJANA: SINGULARNOST HUMORJA IN POLITIČNOST BREZ VOLITEV

PostScript^{UM}

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v
Ljubljani

COBISS.SI-ID 68111619

ISBN 978-961-95064-1-7 (PDF)

Primož Krašovec

SMETNJAK VS. LJUBLJANA: SINGULARNOST HUMORJA IN POLITIČNOST BREZ VOLITEV

Tako kot pri moškem, ki kot pod prisilo nenehno uprizarja svojo moškost in zahteva njeno potrditev, je tudi pri Ljubljani njen urbani status nenehen *issue*. Ali obratno, ko je neko mesto dejansko mesto, mu svoje urbanosti ni treba nenehno zatrjevati, saj je vsem očitna, medtem ko je v Ljubljani beseda urbano nujen del imen festivalov, kulturnih institucij in diskurza o Ljubljani. Zatrjevanje urbanosti Ljubljane se sklicuje na *set* rigidnih dihotomij, ki dokazujejo, da Ljubljana ni podeželje: progresivna elektronska glasba vs. regresivna narodnozabavna; liberalna politična usmeritev vs. konservativna; *woke* odnos do različnosti vs. ruralna zagamanost; *hip* urbani stil vs. *cringe* podeželsko oblačenje; *art* filmi vs. komercialni šund; bralna in literarna kultura vs. polpismenost; alternativa vs. *mainstream*; kozmopolitskost vs. nacionalizem; klubi vs. diskoteke; odprtja razstav vs. nogometne tekme; craft vs. lager ... Urbana kultura Ljubljane ne pozna samozavestne nonšalantnosti in igrivosti, ves čas je prisiljena potrjevati bourdiejevsko razlikujočo razdaljo do podeželske kulture.

A nevrotično dokazovanje, da Ljubljana ni podeželje, je samo *psyop*, ki prikrija očitno; to, da Ljubljana ni vas, še ne pomeni, da je mesto. Ljubljana

je predmestje, vrženo v vlogo mesta in prisiljeno igrati vlogo urbanega centra. Od ameriške množične kulture, ki jo drugače zaničuje, je spontano prevzela nekaj najbolj značilnih potez *suburbie*: *skateboarding*, izlete v naravo in *hiking*. Pogosta kritična oznaka za Ljubljano je, da je malomeščanska, a bi bila bolj natančna ta, da je predmeščanska (v topološkem, ne kronološkem pomenu) – zmagoslavje nad tem, da je Amerika pregnana iz ljubljanskih teoretskih seznamov literature ter programov filmskih in literarnih festivalov, se skali s tem, da se vrne v obliki nizkih gradenj, dveh avtomobilov na gospodinjstvo ter zelenic pred hiškami. Malomeščanskost srednjeevropskega tipa pomeni resentment do suverene in nonšalantne urbanosti buržoazije in/ali (post) aristokracije *proper*, bavarsko obsojanje dekadence Berlina itd., medtem ko se značilna ljubljanska otrplost in togost definirata v razmerju do ruralnosti.

Predmeščan mora ves čas paziti na svoje obnašanje, a ne zaradi pritiska pravil spodobnosti, temveč zato, da v trenutkih razpuščenosti ne bi bil podoben podeželanu, zato tudi ko je najbolj razpuščen, pleše na cajke v Jet baru ali v svoj portfolio kulturnega kapitala vtke ironične reference na ameriški *trash* – predmeščansko hlinjenje svobodomiselnosti in eksperimentalnosti nikoli ne pozabi na ultimativni tabu: gasilske veselice in podeželsko narečje. Ali, ljubljanska simulacija urbanosti je hkrati in neizogibno uprizorjanje nepodeželskosti.

Zato ima ljubljanska psevdourbanost vedno obliko prisile po zavzemanju stališča, postavljanja na stran, pozicioniranja v diskurzu itd., kar je metoda nenehnega preverjanja kulturnih, političnih in socialnih mutacij nasprotne, podeželske strani in reaktivnega distanciranja od nje. Ljubljanska levičarskost se definira v negativnem razmerju do mutacij desnice, ljubljanski habitus v negativnem razmerju do mutacij podeželske kulture, ljubljanska intelektualnost v negativnem razmerju do mutacij tehničnosti, praktičnosti in uporabnosti nizkega mišljenja. Paranoja je nujni učinek odvisnosti, zato notranji obračuni, cenzura in ekskomunikacije v ljubljanskih mikromilijeh niso toliko preostanek realsocialistične preteklosti kot osnovna oblika sodobne ljubljanske politične, kulturne in intelektualne formacije. V tem je ljubljanska urbanost srhljivo

podobna svojemu desnemu, fašistoidnemu nasprotniku – oba kulturna mehurčka se definirata kot negativna preslikava drug drugega na način konstantnega oprezanja, vohunjenja in preverjanja, kar potencira vzajemni prezir in sovrašтво med urbanimi na eni in drugorazrednimi na drugi strani.

Zato je Ljubljana, na ravni vsakdanje kulture, policijsko predmestje – ne v pomenu delovanja dejanske policije (čeprav se tudi to trenutno spreminja in postaja vse bolj invazivno, a to ni poteza ali rezultat ljubljanske kulture), temveč v pomenu delovanja neformalnih milic, ki mišljenje silijo v opredeljevanje, ga omejujejo v izkazovanje plemenske pripadnosti (psevourdano vs. podeželsko pleme), vzpostavljajo ter vzdržujejo stanje permanentnih volitev ter patrolirajo meje. Je šel Foucault predaleč v fascinaciji z neoliberalizmom? Do kod brati Freuda dobesedno in od kod naprej z rezervo? Kje Marxovo zadržanost do države korigirati s Heglovo filozofijo pravice? Osnovna poteza ljubljanske afektivne ekonomije je prežeča sumničavost – ne smeš pokazati ali, še bolje, čutiti navdušenja; o vsem (novih teoretskih, modnih, glasbenih, filmskih, tehnoloških, političnih trendih) se mora, preden je vključeno v ljubljansko kulturo (ali izključeno iz nje), najprej opredeliti ta ali ona neformalna komisija in šele po njeni razsodbi se lahko začnemo z nečim ukvarjati, a še vedno le na zadržano previden način.

Osnovni prekršek proti ljubljanskemu bontonu je hitrost (ki je vedno interpretirana kot zaletavost) – če se navdušiš nad kognitivno znanostjo, preden se o njej izreče psihoanalitična komisija, nad akcelerationizmom, preden ga presodijo marksološki očaki, ali nad Senidah, preden se o njej izjasnijo *gatekeeperji* urbane kulture, si naiven in tarča posmeha, idejnopolično sumljiv ali oboje. Za tiste, ki nimajo časti in privilegija biti del *gatekeeperskih* komisij, je zato osnovna dejavnost ovajanje; naznanjanje sumljivcev, ki se spozabijo in se preveč približajo mejam, *gatekeeperskim* avtoritetam in obenem vselej povsem dobronamerno opozarjanje sumljivcev, da so bili naznanjeni in kaj lahko temu sledi. Osnovno kulturno vzdušje Ljubljane je tako inhibirana otrplost – zares varno je le potrjevati in pritrjevati, pa še to z nekaj zadržka (*aka* reflektirano).

Enter Smetnjak – Smetnjak je tovarna memov, ki so neustavljivo privlačni na neposreden način. Ob Smetnjakovih memih začutimo tisto, za kar smo bili prej prikrajšani – takojšen smeh, navdušenje, misel, ki ni vnaprej omejena in nadzorovana – in hkrati, kako močno smo bili prikrajšani. *As in*, kot prebivalci Ljubljane niti ne vemo, kako uborna je bila naša kulturna in intelektualna izkušnja, dokler nismo soočeni z nečim drugačnim. Smetnjakovi memi so intelektualni, politični in umetniški, a ne na način, zaradi katerega je vse naštetu v Ljubljani večinoma *cringe*. Ali, *cringe* ljubljanske kulturosfere (meni najljubši Smetnjakov izraz – prevzel sem ga 2016, ko je, v sebi lastnem slogu in na sveto grozo ljubljanske intelektualne srenje, začel prevajati tekste Nicka Landa)¹ je v tem, da svet v 21. stoletju še vedno deli na *mainstream* in alternativo, pri čemer je prvo zlo in drugo dobro.

V tej okorni dihotomiji je *mainstream* komerciala v kulturi, analitična filozofija ali kognitivna znanost v teoriji, neoliberalna sredinskost in/ali desnica v politiki itd., medtem ko so alternativa druge godbe, psihoanaliza in/ali Badiou ter z njimi informirane zvrsti levičarske politike. Obsedenost alternative z *mainstreamom* in kritiko *mainstreama* je odsev značilno ljubljanske obsedenosti s podeželjem in kritiko podeželja – prezir do *mainstream* kulture je enako razredističen kot prezir predmeščanov do podeželja in podeželskega življenja. Kritičnost, ki jo je ljubljanska kulturosfere zmožna in na katero je tako ponosna, je tako vedno in nujno razredistični posmeh, ki poudarja ločenost, nezdržljivost, razdaljo do *mainstreama*, pomešan z moralizmom, ki poudarja nevarnosti in zle prvine druge strani. Denimo, *mainstream* mediji so obenem nizkotni in prostaški ter nevarni, saj se v njih lahko širita sovražni govor in desničarska propaganda.

Smetnjak, nasprotno, deluje tako, da združuje tisto, kar je v ljubljanski kulturosfere strogo ločeno, in pokaže, da podeželje in predmestje nista ločeni diskretni entiteti, temveč pola istega spektra (denimo z združitvijo Laibach in

¹ Smetnjak (26. 5. 2016). *Sadie Plant + Nick Land: Kiberpozitivno*. Smetnjak. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <http://www.smetnjak.si/2016/05/sadie-plant-nick-land-kiberpozitivno/>

Atomik harmonik).² S tem ko ukine to namišljeno distanco, tudi avtomatično eliminira kakršnokoli osnovo za prezir in moraliziranje – če ni več vzvišene pozicije alternative, potem klasične oblike ljubljanske kritike niso več mogoče. A vseeno ljubljanska kulturosfera ostaja material Smetnjaka – tudi njegov *motto* je *we make beauty out of shit and mediocrity*, kar je hkrati tudi realistična diagnoza ljubljanske intelektualne, umetniške in politične produkcije. *Cover* alternativnosti in kritičnosti je obenem cenzura/onemogočanje spoznanja, da je tisto, kar se v Ljubljani dogaja, dejansko le *shit* in *mediocrity*, četudi angažiran, reflektiran, teoretsko podkovan, politično progresiven, kritičen in pronicljiv *shit* in *mediocrity*.

Na tej ravni ima Smetnjak enak odnos do LDS in post-LDS levičarskih garnitur ter njihovih intelektualnih niti ne toliko prišepetovalcev kot pritrjevalcev in do SDS desnice – tako kot na ravni kulture pokaže, da med podeželjem in predmestjem ni preloma, temveč zveznost, na ravni politike pokaže, da je velika politična drama med levico in desnico v resnici, v lokalnem kontekstu, interna fora ZSMS.³ *Triggered* Janša, ki ga ZSMS izda in zavrže, saj je podeželski fant, ki ni bral Lacana in se ne more znebiti naglasa, izvede svojo verzijo alternative, ki se pretvarja, da je negativna preslikava LDS, a še vedno na način, ki je obseden z LDS (in komunistično kontinuiteto). Enako je na drugi strani (oziroma, natančneje, na drugem polu političnega spektra) – vse post-LDS variacije leve so anti-Janša in tako obsedene s svojim navideznim nasprotjem. Janša je kot Mourinho lokalne politike, le brez singularne virtuoznosti, značilne za temnega anti-Barcelona genija, in kar ostane, je le patetična histrionična figura, ki politizira lastno ubogost, zatrtost in izvrženost.

A na drugem polu spektra je enako – ZSMS izvrženec predstavlja alternativo, za katero morajo post-LDS tvorbe pokazati, da je v resnici *mainstream*, proti kateremu so same alternativa. Pri tem same ne morejo ne biti patetične in moralistične ter (re)producirati sloganov, kot je na pravi strani zgodovine.

2 Smetnjak SoundCloud. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <https://soundcloud.com/smetnjak/laibach-meet-atomik-harmonik>

3 Zveza socialistične mladine Slovenije, predhodnica LDS iz osemdesetih let.

Smetnjakove intervencije v to situacijo so dvojne: po eni strani na vrhuncu eskalacije obojestranske politične sovražnosti izborska in prevede fragment teksta Francisca Varele o čilski državljanski vojni,⁴ katerega poanta je, da je problem politične sovražnosti in nasilja epistemološki, tj. problem nerazumevanja, ki izhaja iz negativnega zrcaljenja (vsaka izmed strani je *desperate*, da bi se pokazala kot nasprotje druge) in ki se lahko razreši le z dejansko odstranitvijo druge strani.

Po drugi strani Smetnjak izziva uležane politične samoumevnosti, denimo o intelektualni superiornosti levice. Filozofska garnitura, pripeta na levičarsko politično, je morda v lokalnem kontekstu res superiorna razumnikom desnice, a je sama, gledano širše, otrpla in zaostala – otrpla v nezmožnosti soočenja s teoretskimi tokovi, ki so nastali mimo njenih ustaljenih referenc, in zaostala v tem, da svojega repertoarja heglovskih in lacanovskih fraz, pomešanega z nekaj Marxovimi citati, ni zares posodobila že skoraj 40 let. Hkrati Smetnjakove intervencije razkrivajo, da je, spet izven lokalnega konteksta, današnja desnica intelektualno vitalnejša in produktivnejša od levice ter zmaguje v internetni kulturni vojni. Internacionalne *wake* reakcije na vstajo desničarskih vednosti so policijske in cenzorske, medtem ko imajo lokalno obliko obrambnega mehanizma – so prikazovanje lastne tehnološke zaostalosti kot vrline in obupane negacije internetnih vednosti kot nečesa, kar naj bi bilo preveč *mainstream* (kar le še potencira *cringe* ob vztrajanju pri alternativnosti v 21. stoletju).

Na Smetnjakovih političnih intervencijah je nekaj zenovskega, a ne v vsakdanjem pomenu zena kot notranjega miru in duševne izpolnjenosti, temveč v tehniki intervencij. Tako kot zenovski mojstri z enigmatičnimi in paradoksnimi izjavami izzivajo utrjene miselne predstave in obrazce učencev, tudi Smetnjak z memeficiranjem denimo trenutkov homoerotične nežnosti

4 Smetnjak (17. 11. 2020). *Francisco Varela: Razmišljanja o čilski državljanski vojni (odlomki)*. Smetnjak. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <http://www.smetnjak.si/2020/11/francisco-varela-razmisljanja-o-cilski-drzavljanjski-vojni-odlomki/>

med desničarskimi politiki ali njihove androgynosti⁵ načne ustaljene delitve med dobrim, tolerantnim, levičarskim na eni strani ter zlim, nestrpnim, desničarskim na drugi, s čimer v teh enostavnih dihotomijah odpre trdovratno zatajevano temo pomena medmoške seksualnosti v genezi zgodovinskih in današnjih fašizmov ter zgodovinsko ambivalentnega odnosa levice do moške homoseksualnosti. Tu nikakor ne gre za refleksijo, ravno nasprotno, momenti mirne, premišljene, tehtne refleksije so ravno momenti, ko podležemo uležanemu in postanemo medijsko sprejemljivi, medtem ko Smetnjakove intervencije delujejo hitro in neposredno, brez distance do zlega drugega, distance, ki povzroča, da ima politična refleksija vedno predvidljive in neproblematične rezultate.

Ravno ker ne temeljijo na refleksiji, so Smetnjakovi posegi ne le značilno nepredvidljivi, temveč tudi tako smešni. Denimo Marjan Podobnik,⁶ ki je drugače v predmestni imaginaciji stereotipni posmeha in prezira vreden podeželan, v Smetnjakovi predelavi nastopa kot pospeševalec mleka, ki se preliva v nafto, ta motor kapitalizma;⁷ ali pa Janša, ki v Smetnjakovi predelavi nastopa ne kot podeželski fant iz Grosuplja, ki ni bil dorasel predmestni sofisticiranosti kolegov iz ZSMS, temveč kot hipsterski inovator in pionir, ki se je prvi ukvarjal z Applovimi računalniki in jih uvažal v Slovenijo.⁸ Refleksija ne more biti smešna, saj le počasi in dolgočasno potrdi tisto, kar se o nekom ali nečem spodobi misliti, in kulturosfera, katere osnovna mentalna metoda je refleksija, je lahko le turobna. Smetnjak je nasprotno smešen ravno zaradi svoje hitrosti (Smetnjakovi memi delujejo na enak način kot *comeback* v pogovoru, kjer je hitrost odločilna – če pomolčiš, premisliš, tj. se obnašaš reflektirano, izgubiš) in nepredvidljivosti (komični učinek *displacement*, ko *punchline* vedno presenetli).

5 Smetnjak (8. 9. 2020). *Queer Fascism*. Smetnjak. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <http://www.smetnjak.si/2020/09/queer-fascism/>

6 Populistični politik iz devetdesetih let, predsednik desnosedinske Slovenske ljudske stranke.

7 Smetnjak (20. 3. 2019). *Mlekocen*. Smetnjak. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <http://www.smetnjak.si/2019/03/mlekocen/>

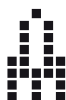
8 Smetnjak (19. 11. 2011). *Janša vs. hipsters*. Smetnjak. Pridobljeno 14. 6. 2021 s <http://www.smetnjak.si/2011/11/jansa-vs-hipsterji/>

Poleg neprivoljevanja v ali-ali izsiljevanje, kjer je vsaka situacija, ki vključuje politiko, reducirana na situacijo volitev, je druga pomembna odlika Smetnjaka singularnost njegovega humorja. Smetnjakovi teksti in memi imajo tisto nekaj, zaradi česar jih je težko intepretirati (saj interpretacija vedno vsebuje sodbo enakih, *peer review* ali tovariško kritiko, kar je bilo oboje Smetnjaku vedno zoprno) in jih je mogoče le občudovati. Komentarji pod njimi na družbenih omrežjih jih večinoma pokvarijo, saj so zdravorazumsko pojasnjevanje šale – kot v slavnem Batesonovem primeru plesalke, ki reče, da če bi lahko to, kar pleše, povedala, potem ne bi plesala. Singularnost Smetnjakovega humorja je v večini, ne v vsebini, oziroma je v tistem, kar in kako z neko vsebino naredi. In kot je značilno za vsak humor, je neponovljiv in se ga ne da oponašati, zaradi česar ni demokratičen, a tudi ne avtoritaren – kar je tudi primer izmikanja ali-ali izsiljevanjem, interveniranja v politiko in kulturo brez zavzemanja stališč, postavljanja na stran in opredeljevanja.

Ali, Smetnjakovi posegi pokažejo, kako je mogoče biti političen brez opredeljevanja. Nemogoče je reči, ali so Smetnjakova stališča pravilna ali nepravilna (oz. tistemu, kar Smetnjak sporoča, niti ne moremo reči stališča), in nemogoče bi ga bilo vključiti v grajenje kakšne organizacije ali izdelovanje političnega programa (kar je toliko slabše za organizacije in programe). Smetnjakova politika ni *scalable* v pomenu, da so miselni in vedenjski obrazci omejeni do točke, ko jih je mogoče množično sprejemati in oponašati (kar je običajna praksa politične propagande in organiziranja). Je virtuozna na ravni produkcije, a vseeno dostopna na ravni recepcije. S tem je, v nasprotju z nekdanjo delitivjo na alternativo in *mainstream* ali teorijo in ideologijo (kjer sta prva členu *cosa nostra* in se s tem, da ju dojemamo, ločimo od zlega drugega), blizu sodobnim *smart* napisanim in produciranim nadaljevankam, ki imajo vseeno množično recepcijo. Političnost Smetnjaka je singularna virtuoznost na strani produkcije brez odločanja, privoljevanja in oponašanja na strani recepcije.

Primož Krašovec
SMETNJAK VS. LJUBLJANA: SINGULARNOST HUMORJA IN
POLITIČNOST BREZ VOLITEV

PostScript^{UM} #38
Urednik zbirke: Janez Fakin Janša
Elektronska izdaja

Založnik: Aksioma – Zavod za sodobne umetnosti, Ljubljana
www.aksioma.org | aksioma@aksioma.org

Za založnika: Marcela Okretič

Lektoriranje: Tea Kačar

Oblikovanje: Luka Umek

Prelom: Sonja Grdina

Naslovnica: kapa Magyar kolektiva Smetnjak

(c) Aksioma | Avtorske pravice besedila in slik so last avtorjev | Ljubljana 2021

Izdaja ob razstavi:

Smetnjak
Everything Must Go
aksioma.org/everything-must-go

Aksioma | Projektni prostor
Komenskega 18, Ljubljana, Slovenija
9. junij–2. julij 2021

V okviru konference **Taktike & praksa #11: Memestetica**.
aksioma.org/memestetica

**Taktike
& praksa**

Ob podpori Mestne občine Ljubljana.

Mestna občina
Ljubljana

